

Uforanderlig vrangvillighet

Taler

Francis Sejersted

Dato

5 mai 2009

Sted

Oslo

Omstendigheter

Tale ved overrekkelsen av Fritt Ords Pris 2009 til Nina Karin Monsen

- 1 Det er en glede for meg å ønske dere alle velkommen til denne overrekkelse av Fritt Ords pris for 2009 til Nina Karin Monsen. Særlig ønsker jeg prisvinneren selv hjertelig velkommen.
- 5 Ifølge statuttene er Fritt Ords "fremste formål [...] å verne om og styrke ytringsfriheten og dens vilkår i Norge, særlig ved å stimulere den levende debatt og den uredde bruk av det frie ord." Fritt Ords pris er et sentralt virkemiddel i denne sammenheng. "Uredd bruk av det frie ord" - "stimulere til debatt" - det passer godt på årets prisvinner, noe den omfattende debatt i media etter
- 10 annonseringen av prisen vitner om. Nina Karin Monsen ble født i Bergen i 1943. Hun ble magister i filosofi i 1969 og har siden 2004 vært statsstipendiat. Hun har i 40 år vært en utrettelig deltager i samfunnsdebatten, ofte med kontroversielle standpunkter og med barske karakteristikk av meningsmotstanderes standpunkter. Knut Olav Åmås i Aftenposten har sagt at
- 15 "som homofil misliker jeg Monsens meninger like sterkt som hun mine". Men han har også skrevet at Monsen er "en slik fri sjel som Norge skulle hatt flere av, enten man liker hennes meninger eller ikke."

- Monsen har kommet til orde. Hun er et skrivende menneske, og har utgitt ialt
- 20 13 sakprosabøker og 5 skjønnlitterære bøker. Hun har skrevet flere hundre kronikker og artikler, mange om moralfilosofiske emner. Hun har holdt over seks hundre foredrag. Hun var fast skribent i Aftenposten i ca. 10 år og har vært fast spaltist i Vårt Land og medlem av Venstres prinsippprogramkomite, for bare å nevne noen av de arenaer hun har opptrådt på.

25

Monsen var en av de ledende skikkelser i den nyfeministiske bevegelse fra 1970. "Det var en befrielse å kunne snakke om likestilling og likeverd og få gehør i

offentligheten," har hun siden sagt. Allerede dengang var hun karakteristisk
30 kompromissløs. Hun var med i den første nyfeministiske gruppen "Blid og
Beinhard" og var medforfatter til Kvinneaktivistmanifestet der retorikken mot
Mannen er tydelig. I ettertid har hun innrømmet at "Ja, jeg var også forbanna på
menn", men, som hun tilføyer "jeg anså dem ikke som biologisk mindreverdige"
- en presisering hun senere har måttet foreta også i forhold til andre grupper.
35 Mot slutten av 70-årene gikk hun da også ut mot det hun så som lesbisk
dominans og mannshat i bevegelsen, noe som førte til brudd med bevegelsen.
Der var altså grenser for hennes kompromissløshet.

Monsen har utviklet og bygger sine standpunkter på en "personalistisk" filosofi.
40 "Kvinnefrigjøringen må være en personlig aktivitet", skriver hun i Det kvinnelige
menneske. Kvinnen må "frigjøre seg først fra seg selv. Hun må frigjøre sin
ansvarsbevissthet, sin selvtillit, sitt mot og sin styrke." Eller som hun avslutter
boken med: "Et av de revolusjonære målene er selvsagt å bryte ned kapitalens
makt over den menneskelige. Men den revolusjonære kampen er feminin, og
45 krever personlig aktivitet og frigjøring. Den krever sivilt mot".

Monsen har nok modifisert seg noe med tiden, men personalismen som hun har
utviklet i flere skrifter, har hele tiden vært hennes filosofiske ståsted, og den
ligger bak hennes standpunkter. I den forstand er hun gjennomreflektert. Hun
50 har tenkt mye, godt og grundig som Per Egil Hegge definerer
"gjennomreflektert" til Dagbladet i dag. Hennes sentrale inspirator er filosofen
Emmanuel Mounier. Personalismen er, i hennes formulering, "den håpssgivende
delen av eksistensialismen". Alle verdier i samfunnet og familien springer ut fra
personen. Det har med moral å gjøre, barmhjertighet, sjenerøsitet og personlig
55 ansvar. Hun ser på Martin Luther King som en praktiserende personalist. I et
intervju i Dagbladet i 2004 sier avisen om Monsen: "Kjerringa mot strømmen?
Ja. Uredd? Ja. Provoserende? Absolutt. Men mest tenkende."

Monsen sto i fremste linje i kampen for fri abort på 70-tallet. "Selvbestemt abort
60 er et mulig valg siden moren, kvinnen, også er person. En uønsket graviditet vil
bety at kvinnens kropp brukes utelukkende som middel for en annen." Hun
meldte seg også ut av SV da partiet stilte sine representanter fritt i
abortspørsmålet på Stortinget. Årsaken var at det sentrale kristne medlemmet,
Otto Hauglin, var mot fri abort. Siden har hun ikke villet være medlem av noe
parti (skjønt hun var altså innom programkomiteen i Venstre). Abortspørsmålet
65 til tross, Monsen knytter sin personalisme til det kristne verdigrunnlag:

"Mennesket har en iboende verdighet fordi vi er skapt av Gud".

70 Blant de mange sentrale offentlige debatter Monsen har deltatt i med personlige (og personalistiske) standpunkter er også velferdsstaten. Hun har tatt til orde for en mer kritisk tenkning omkring denne. Intet er gratis her i livet, som hun sier. Velferdsstaten er mekanisk og gjennomsyret av urealistiske og irrasjonelle begreper. Selv ønsker hun et mer familieorientert samfunn. Personalismens vekt
75 på kvinnens personlige ansvar og frigjøring har også fått Monsen til å hevde at de prostituerte må ses på i større grad som selvskadere enn som ofre. Her er standpunkter som vel kan være på tvers av de politisk korrekte, men som det er rimelig å hevde bør være med i en fri offentlig debatt om disse kompliserte spørsmål. Vi trenger slike stemmer på tvers som stiller ubehagelige spørsmål.

80 Nylig har Nina Karin Monsen gått bredt og kraftig ut mot den nye ekteskapsloven blant annet med boken Kampen om ekteskapet og barna. Det er denne som har skapt den store debatten i mediene etter at det ble bekjentgjort at hun skulle få Fritt Ords pris. Debatten har langt overgått alle tidligere debatter
85 om Fritt Ords utdelinger i temperatur, i skarpe meningsmotsetninger og forsøk på å legge lokk på debatten ved utdefineringer. Det er blitt sagt at Fritt Ord med denne utdeling har brutt tradisjonen som har gjort prisen til "de intellektuelle Akjendisers lille nobelpris" ved å gå mot de politisk korrekte meninger blant de toneangivende i den offentlige debatt, og for første gang valgt en virkelig
90 kontroversiell prisvinner.

Det er ingen tvil om at sterke krefter har møtt Monsen med avsky og utdefineringer istedenfor argumenter. Det er også klart at endringene i bioteknologiloven i kjølvannet av ekteskapsloven ble kjørt igjennom stortinget i
95 ekspressfart, uten den brede offentlige debatt som spørsmålet hadde fortjent. Muligens har Monsen et folkeflertall bak seg i kritikken av lovene. På den annen side er det klart at tildelingen av prisen har gitt henne en gylden mulighet til å presisere sine meninger i de store mediene og således åpnet for en friere debatt. - Sent, men godt, kan man kanskje si.

100

Boken Kampen om ekteskapet og barnet er et viktig innlegg i debatten. Den inneholder en rekke skarpe observasjoner, refleksjoner og argumenter. Her kan vi bare kort skissere hennes standpunkter. For det første mener hun at loven, ved å gjøre ekteskapet kjønnsnøytralt, representerer en profanering av det
105 tradisjonelle ekteskapet mellom mann og kvinne. Dette peker mot hennes

hovedanliggende som er hensynet til barna. Barnas rett til å kjenne sine biologiske foreldre er blitt overkjørt av de voksnes rettigheter, er hennes sentrale påstand. Hun mener på dette grunnlag at loven er i strid med FNs
110 barnekonvensjon. Hun løfter problemstillingen opp til å bli et spørsmål om hvor langt er det etisk forsvarlig å gå i bruken av den moderne bioteknologi til å - med hennes karakteristisk brutale begrepsbruk - "konstruere" barn ved for eksempel å velge egg- og sædceller fra et raskt voksende internasjonalt marked. Monsens anliggende er altså å peke på de problematiske samfunnsetiske sider
115 ved slike inngrep i den biologiske tilblivelsesprosess. Hun mener inngrepene kan reflektere en tenkemåte som i sin ytterste konsekvens peker mot et samfunn vi ikke vil assosieres med. Hun sier ikke at vi er der, men hun advarer mot tendensen. Dette er argumenter som må være relevante i debatten både for heterofile og homofile, men som til nå kanskje ikke ha fått den oppmerksomhet
120 de fortjener.

Vårt politiske system og vår tenkning om politikk er basert på at når vi konfronteres med slike etiske dilemmaer, må de kloke løsninger være basert på en diskusjon der alle relevante argumenter må komme på bordet, selv de som i
125 den aktuelle situasjon kan være politisk ukorrekte. Vi mener altså at vi gjør klokt i ta Monsen på alvor, uansett hvor enige eller uenige vi er med henne - uansett om det er klokt eller uklokt å støtte den nye ekteskapsloven, eller å bruke moderne teknologi til assistert befruktning slik det gjøres idag. Om disse saker har Fritt Ord ingen mening. Men institusjonen har sterke meninger om behovet
130 for toleranse og for en åpen debatt for å komme frem til kloke løsninger på politiske problemer. Den tradisjonelle begrunnelse for en slik fri og åpen debatt, og som går igjen hos alle de store liberale tenkere, ligger i en erkjennelse av vår feilbarlighet. Vi er avhengig av å bli møtt med motargumenter for å lære, og for å bli klokere og komme frem til bedre politiske løsninger enn vi ellers ville fått.
135 Dette er prinsippet for det åpne samfunn.

Det er altså ikke Fritt Ords oppgave å sitte som overdommer over hva som er gangbare meninger i det offentlige rom. Fritt Ords anliggende er å kjempe for vide rammer for hva vi kan godta såvel av meninger som av ytringsformer i den
140 offentlige debatt. "Vide rammer" betyr naturligvis ikke at alt skal være tillatt. Der er grenser, men de må altså være vide. Vi må være tolerante - rett og slett.

Nå kan ikke Nina Karin Monsen beskyldes for å fremtre som spesielt tolerant. Det gjelder heller ikke Kim Friele. Ingen av dem har da heller fått prisen for sin

toleranse. Det dreier seg om kjempende mennesker i utsatte posisjoner som innbitt sloss for noe de tror på, og som har måttet betale dyrt for sin innbitte kamp. Vi trenger slike konfronterende mennesker i den offentlige debatt - mennesker som ikke tar strategiske hensyn, men som sier ting rett ut og som kan ta omkostningene ved det, mennesker som setter saken på spissen, som er engasjerte og som engasjerer. Det er fristende i denne sammenheng å sitere en uttalelse Monsen selv har referert om en av hennes intellektuelle inspiratører, filosofen og forfatteren Elias Canetti som fikk nobelprisen i litteratur i 1981: "Canettis styrke er hans uforanderlige vrangvillighet". Det er kanskje ikke helt tilfeldig at Monsen har valgt å sitere akkurat dette.

La meg minne om et lite ord fra Åpenbaringen: "fordi du er lunken, hverken kald eller varm, skal jeg utspy deg av min munn." Det er vi lunkne, vi som alltid veier våre ord, som får stå på for toleransen, som må sørge for å gi rom til de kjempende menneskers ytringer, såvel de kalde som de varme, for de vil helst legge munnkurv på hverandre. Det er vår oppgave å sørge for at alle kommer til orde og på den måten brøyte vei for de politiske løsninger som er basert på kloke avveininger der hensyn er tatt til alle argumenter.

Det er ikke bare Monsens meninger, men også hennes konfronterende stil som har provosert og som gjør at hun av flere er blitt møtt med avsky og utdefineringer. Det er særlig mange av de homofile som føler seg utfordret og som har gått lengst i retning av å utdefinere henne som homohater eller homofob. Hvis hun kan utdefineres som homohater blir det nemlig moralsk unødvendig å møte henne med argumenter. Nå skal det innrømmes at med hennes konfronterende stil stiller hun seg til for hugg. Hennes uttrykksform kan for det første bidra til å tydeliggjøre hva hun mener, hvilket er positivt, men den kan også føre til at noen føler seg krenket og tråkket på. Kanskje har hun i kampens hete begått noen overtramp, hvem gjør ikke det?

I emosjonelt ladede debatter er det alltid noen som vil kunne føle seg krenket. Fritt Ord premierer ikke krenkelser, like lite som vi kan gå god for hennes meninger kan vi gå god for alle hennes formuleringer. Men vi mener, som sagt, at det offentlige ordskifte er tjent med at noen bruker en engasjert og konfronterende stil. Ytringsfrihet har sin pris. Vi må godta at det koster noe å leve i et fritt samfunn. Hvorfor er det så om å gjøre å utdefinere Monsen etter seieren i Stortinget? Kunne ikke de som vant saken i stortinget vist større respekt for meningsmotstandere som Monsen istedenfor å pålegge henne munnkurv

185 ved å si at hun krenker. Hvorfor setter de moderne emansipasjonsbevegelser så
trange rammer om ytringsfriheten?

Homofobi finnes. Fritt Ord har i alle år gitt betydelige bidrag til dem som
kjemper mot homofobien. Men Monsen er ingen homofob. Hun er klart
190 innenfor grensene for hva vi kan godta av offentlige ytringer. Hun har i flere
sammenhenger understreket at hun ikke tar avstand fra homofile. Hennes
anliggende er, som vi har sett, et annet. Det er samfunnsinstitusjoner og den
tenkemåte som ligger bak den nye ekteskapsloven hun går til angrep på.
Tenkemåten reflekteres kanskje først og fremst hos homoaktivistene, men ikke
195 bare hos dem. Hun mener de har fått for stor definisjonsmakt i dagens samfunn
og at det går ut over andre gruppers rettigheter og interesser. At det er mange,
deriblant også homofile, som støtter Fritt Ords beslutning, viser vel også at det
er ikke homofobi saken dreier seg om.

200 Debatten etter at utdelingen ble bekjentgjort har, som sagt, vært omfattende,
interessant og med høy temperatur. Det har blant annet vært en debatt om
ytringsfrihet og ytringsfrihetens grenser. Det er dessuten en debatt som har
avslørt såvel uheldige som heldige sider ved ordskiftet i det offentlige rom og ved
medienes rolle i denne sammenheng. Vi har fått demonstrert at det kan gå
205 blodig for seg. Men først og fremst vil jeg si at feltet har åpnet seg. Jeg vil tro at vi
fremover vil kunne få en friere debatt om de fundamentale spørsmål som er
berørt. Det er fristende å gi sin tilslutning til det flere har sagt, nemlig at
mottagelsen viser berettigelsen av tildelingen.

210 Man må, som Åmås skrev i Aftenposten, "virkelig ha på seg en rustning for å
trives i offentligheten, man må se det som en funksjon og en rolle, adskilt fra ens
person. Det er ikke lett, selv for erfarne debattanter. Nina Karin Monsen skal ha
tak for å holde ut." - Så langt Åmås. Det er akkurat dette vi vil takke Nina
Karin Monsen for med tildelingen - at hun har tatt på seg rustningen og holdt
215 ut i offentlighetens stormkast gjennom 40 år. Ved dette har hun gjort den
offentlige debatt åpnere, mer spenningsfylt, mer engasjerende og dermed til
syvende og sist mer fruktbar enn den ellers ville ha vært.

220 **Kilde**
www.fritt-ord.no

Emner
Filosofi, Kristendom, Overrekkelestale, Ytringsfrihet

URI

<https://www.virksommeord.no/tale/uforanderlig-vrangvillighet>

225

230

235

240

245

250

255

260